

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та освіти
ISSN 2786-6165 (ONLINE)

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

Bulletin of Science and Education

№ 3(33) 2025

Видавнича група «Наукові перспективи»
Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

***(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)***

Випуск № 3(33) 2025

Київ – 2025

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

*(Series" Philology ", Series" Pedagogy ", Series" Sociology ",
Series" Culture and Art ", Series" History and Archeology")*

Issue № 3(33) 2025

Kiev – 2025

**«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка»,
Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та
археологія»)»: журнал. 2025. № 3(33) 2025. С. 2230**

*Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління
(Рішення від 31.03.2025, № 10/3-25)*

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022
№ 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології
(спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки
(спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022
№ 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність -
035 філологія)**

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а, також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а, також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходиться застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)

Редакційна колегія:

- ✚ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✚ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✚ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✚ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✚ Волошенко Марина Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Національний університет "Одеська політехніка" (Одеса, Україна)
- ✚ Вуколова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✚ Головна Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Гончарук Віталій Володимирович – к.пед.н., старший викладач кафедри хімії та екології «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини», (м. Умань, Україна)
- ✚ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)

- Зілінський В.Т.** 1804
*ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УСНИХ СВІДЧЕНЬ АРХІВУ
YAHAD-IN UNUM (ПАРИЖ, ФРАНЦІЯ) ЯК ДЖЕРЕЛА ДО
ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ТАБОРІВ ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ НА
ТЕРИТОРІЇ ДИСТРИКТУ ГАЛИЧИНА*
- Ісрафілова Є.Р.** 1818
*ВПЛИВ ЯВИЩА ТЕРОРИЗМУ ТА ПОДІЙ 11 ВЕРЕСНЯ 2001 Р. НА
СУЧАСНУ КУЛЬТУРУ США*
- Каштанова Т.В.** 1827
*СПРАВА ПРОФЕСОРА І.І. БЄЛЯНКІНА: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ І
СУПЕРЕЧЛИВИЙ СУДОВИЙ ВЕРДИКТ*
- Кіцак В.М.** 1845
*ДЕЯКІ АСПЕКТИ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ОСВІТЯН В
ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1971-1972 РР.)*
- Кліш А.Б.** 1858
*УДОСКОНАЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ В ТЕРНОПІЛ
ОБЛАСТІ (1973-1974 РР.)*
- Колб Н.М.** 1871
*ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДУШПАСТИРСЬКОГО СЛУЖІННЯ
Й ДОЛАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ЩОДО ХРИСТІАНСЬКИХ
ЦІННОСТЕЙ В ПУБЛІЧНОМУ ДИСКУРСІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО
ДУХОВЕНСТВА В ГАЛИЧИНІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ*
- Корнійчук М.А.** 1889
*РОЗВИТОК ФРАНЦУЗЬКИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ В КОНТЕКСТІ
СТОЛІТЬНОЇ ВІЙНИ (1415-1424 р.)*
- Кушпетюк О.І.** 1906
*РЕЛІГІЙНІ КНИГИ В ЕКСПОЗИЦІЯХ ВОЛИНСЬКИХ МУЗЕЇВ
XIX ст.: ТРАДИЦІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ*
- Левчук К.І.** 1920
*ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПРАВОВОГО УНОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ (90-і роки XX ст.)*
- Лехнюк Р.О.** 1936
*ДИСКУСІЇ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ЦЕЛІБАТУ
В ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ В 1918-1925 РОКАХ*
- Лихач Ю.Л.** 1948
*РОЗВИТОК ОСВІТИ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ПЕРІОДУ НАЦИСТСЬКОЇ
ОКУПАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ)*

УДК 373.091.12.011.3-051:005.963(477.84)«1973/1974»

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3\(33\)-1858-1870](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3(33)-1858-1870)

Кліш Андрій Богданович доктор історичних наук, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, тел.: (0352) 53-39-58, <https://orcid.org/0000-0001-6074-6064>

УДОСКОНАЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1973-1974 РР.)

Анотація. Навчання вчителів було і залишається актуальним питання. Розвиток суспільства та науки в час війни набуває нового забарвлення в світлі нестабільних реалій. Побудова якісної післядипломної освіти є стратегічним завданням. Останнє можливо реалізувати при аналізі історичної складової. Тому, є необхідність у вивченні ролі інститутів післядипломної освіти на місцевому рівні, що ілюструє розвиток цілої системи загалом. Велика документальна база забезпечує всебічний аналіз методичної системи області. Її взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу від органів управління освітою до здобувачів освіти. Наявна джерельна база засвідчує певні недоліки у системі підвищення кваліфікації учителів Тернопільської області у зазначений період. Варто врахувати, що не доопрацювання торкалися не тільки методистів Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів, а й районні педагогічні кабінети, районні відділи народної освіти, директорів шкіл тощо.

Стаття розкриває діяльність методичної мережі області та перепідготовку освітянських кадрів через курси підвищення кваліфікації вчителів, кущові методичні об'єднання, курси підвищення при районних педагогічних кабінетах тощо. Виділяє роль працівників інституту удосконалення як модераторів та контролерів цього процесу. Наведено приклади перевантаженості методистів. Розкривається реальний стан підвищення кваліфікації педагогів: організація вчителів на місцях, ставлення директорів шкіл до подання списків, кадрове забезпечення тощо. Підкреслено зростання ролі видавничої діяльності інституту. Зростання попиту та вимог до друкованої продукції та описано її види. Окреслено ставлення методистів інституту до роботи з документами. Дана оцінка їх діяльності адміністрацією інституту. Велику увагу у дослідженні приділено недолікам методичної роботи області: від граматичних помилок в написанні

листів до випадкових лекторів на курсах підвищення кваліфікації при районних кабінетах. Опрацьовані документи інституту: плани, звіти, плакати. Виокремлюється збільшення фондів бібліотек на місцях та як наслідок введення у районах ставки бібліотекаря.

Ключові слова: Тернопільський інститут удосконалення кваліфікації вчителів, курси підвищення кваліфікації, навчання, освіта учителів, Тернопільська область.

Klish Andriy Bogdanovych Doctor of Historical Sciences, professor, Professor of the Department of History of Ukraine, Archeology and Special Branches of Historical Sciences, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, tel.: (0352) 53-39-58, <https://orcid.org/0000-0001-6074-6064>

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS IN THE TERNOPIL REGION: THE LABOR ASPECT OF EDUCATION (1959-1960)

Abstract. Teacher training has been and remains an urgent issue. The development of society and science in times of war takes on a new color in the light of unstable realities. Building high-quality postgraduate education is a strategic task. The latter can be realized by analyzing the historical component. Therefore, there is a need to study the role of postgraduate education institutions at the local level, which illustrates the development of the whole system. An extensive documentary base provides a comprehensive analysis of the methodological system of the region. Its interaction with all participants of the educational process, from educational authorities to students, is also covered. The available source base shows certain shortcomings in the system of in-service teacher training in Ternopil region during the specified period. It should be noted that not only the methodologists of the Ternopil Institute for Advanced Teacher Training, but also district pedagogical offices, district departments of public education, school principals, etc. were not improved.

The article describes the activities of the methodological network of the region and the retraining of educational personnel through teacher training courses, methodological associations, training courses at district pedagogical offices, etc. The author emphasizes the role of the staff of the institute of improvement as moderators and controllers of this process. Examples of methodologists' overload are given. The real state of teacher training is revealed: the organization of teachers on the ground, the attitude of school principals to the submission of lists, staffing, etc. The increasing role of the Institute's publishing activities is emphasized. The growth of demand and requirements for printed

materials and their types are described. The attitude of the institute's methodologists to work with documents is outlined. The administration of the institute evaluates their activities. Much attention is paid to the shortcomings of the methodological work of the region: from grammatical errors in writing letters to random lecturers at refresher courses at district offices. The documents of the institute were studied: plans, reports, posters. The growth of local library collections and, as a result, the introduction of a librarian's position in the districts are highlighted.

Keywords: Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers, advanced training courses, training, teacher education, Ternopil region.

Постановка проблеми. На сьогодні в дослідженнях науковців не достатньо розкрито питання методичної мережі та ролі в ній Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів (далі – ТІУКВ) області в означені роки. Актуальним залишається підвищення кваліфікації освітян на теренах області. Розкрити систему підвищення кваліфікації від подання списків вчителів директорами до організації лекцій на місцях. Дослідження має на меті проілюструвати всі недоліки у навчанні вчителів. Виокремити роль друкованої продукції тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні є чимало публікацій присвячених післядипломній педагогічній освіті на Тернопільщині. Зокрема, Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів: основним віхам його становлення [1, с. 69–76], деяким аспектам його утворення [2, с. 65–75], специфіці нормативно-правової бази функціонування інститутів удосконалення вчителів на прикладі Тернопільського [3, с. 1766–1782], його взаємодію з органами освіти [4, с. 1712–1726], підвищення кваліфікації вчителів в післявоєнний період [5, с. 85–95], фінансово матеріальне забезпечення різних років [6,7,8]. М. Мартинів, досліджувала кадрову політику інституту в 1950 – 1960 роках [9, с. 210–212], ідеологічну складову навчально-виховної діяльності [10, с. 63–70], вплив партійності на установу [11, с. 183–188]. Є статті присвячені функціонуванню інституту по окремих роках: В. Кіцака педагогічна діяльність методистів Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів в 1952 році [12, с. 1634–1648], М. Мартинів організація та проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів в Тернопільській області 1948 року [13, с. 191–197] тощо.

Мета статті – проаналізувати діяльність методистів ТІУКВ в досліджуваний період.

Виклад основного матеріалу. Робота Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів (далі – ТІУКВ) в 1973 – 1974 рр.

характеризується більшою структуризацією процесу методичної роботи. Планово входять наради працівників на яких колегіально розглядають звіт роботи за попередні роки та затвердження плану роботи на наступний рік. Так відповідно до протоколу № 1 засідання ради інституту вдосконалення вчителів від 05 жовтня 1973 р. на порядку денному виносилося три питання: 1. Аналіз роботи інституту вдосконалення вчителів за 1972 – 1973 рр. (доповідав директор установи); 2. Аналіз друкованої продукції інституту. 3. Затвердження плану роботи на 1973 – 1974 рр. Важливо підкреслити видавничу діяльність інституту, яка була спрямована на той час для «вирішення важливих проблем накреслених XIV з'їздом КПРС та постановами партії і уряду» тобто на підвищення ідейно-політичної, фахової та методичної кваліфікації учителів області через популяризацію передового педагогічного досвіду як завершального етапу. Популяризація передового педагогічного досвіду як впливає з протоколу – це було головним завданням інституту. Результат популяризації, ілюстрував авторитет інституту на всеукраїнському рівні. Оцінку діяльності засвідчував Центральний інститут удосконалення вчителів через аналіз друкованої продукції яка надходила до нього [14, арк. 1–3].

Інститут мав два види друкованої продукції. Це матеріали які допомагали вчителям: методичні та інструктивно-методичні листи, поради, рекомендації, посібники тощо. А також матеріали, які підвищують рівень методичної та фахової майстерності учителів: примірні плани роботи, методичні рекомендації, тематика курсових завдань, примірні плани шкіл передового досвіду тощо. Окремі кабінети, такі як фізичного виховання і початкової фізичної підготовки, виховної роботи, трудового навчання випускають плакати для унаочнення кращого педагогічного досвіду. В протоколі підкреслювали, що не всі матеріали кабінетів відповідають вимогам щодо кількості, якості, змісту і цілеспрямованості [14, арк. 1–3].

Як приклад недобросовісної роботи наводили методиста естетичного виховання І. В. Гнідовську. Яка в методичному листі «Про стан естетичного виховання в школах Тернопільської області» розкрила роль естетичного виховання в позакласній роботі. Про те аналіз стану викладання таких предметів як музика, співи, образотворче мистецтво відсутнє. Хоча головним у житті учня є урок, як основна форма навчання на якому і закладаються почуття прекрасного. Відсутній глибинний аналіз, відповідно не описано як прищеплюється «розуміння світового значення і новаторства мистецтва соціалістичного реалізму, непримиренність до реакційної ідеології в мистецтві...». Отже, методисту закидали опущення ідеології щодо формування в учнів «правильних» почуттів у «потрібному» руслі постанов комуністичної партії, а як наслідок непрофесіоналізм у складанні

інструктивно-методично правильних листів для освітян області [14, арк. 3]. І. В. Гнідовська висловила загальну тенденцію по інституту, що «Робота проводиться значна. На це уходить 80 % часу. Не залишається часу на виїзди. Ми працюємо і домагаємося результативності. За останні 5 років наша область позитивно відзначається в Міністерствах освіти. У нас слабкі кадри, зокрема сумісники.» [14, арк. 9].

Варто підмітити, що з 1970 р. до 1973 р. видано 109 друкованих матеріалів з акцентом на комуністичне виховання, що утверджувало в учнів світоглядні поняття «радянський патріотизм», «дружба народів», «пролетарський інтернаціоналізм» тощо. Видані матеріали методичних кабінетів не були рівноцінними. На це звертав увагу методист кабінету трудового навчання С. А. Серга, що робота над методичним листом займає набагато менше часу ніж на виготовлення плакату. В приклад, надруковано кращий досвід роботи вчителя історії, заслуженого учителя УРСР Великозагайцівської середньої школи Шумського району О. М. Судденко. Яка на уроках «підводила учнів до утвердження світоглядних понять «радянський патріотизм», «дружба народів», «пролетарський інтернаціоналізм» [14, арк. 1–10]. В архівах зберігаються плакати, стінгазети, що висвітлювали кращий педагогічний досвід роботи. Зокрема, «Зелена лабораторія школи. З досвіду роботи вчителя біології Великобірківської середньої школи Тернопільського району Д. Ю. Бурчені», «Червоногалстучний комісар. З досвіду роботи старшої піонервожатої Великоглибочецької середньої школи Тернопільського району Надії Хариш» [15, арк. 1,10].

Адміністрація інституту звертала увагу на покращення якості змісту друкованої продукції та набагато інших недоліків в цьому плані. Зокрема, ідеологічний вміст видань в яких мали ілюструвати життєписи визначних особистостей та на їх прикладі показувати інтернаціоналізм, дружбу народів тощо. Висвітлювати досвід роботи кращих вчителів за новими програмами. Методисти мали активізувати роботу над випуском методичних матеріалів на допомогу вчителю. Налагодити тісні контакти з відповідними кафедрами педінституту щодо спільного написання методичних листів, рецензування друкованих матеріалів тощо. Відповідні матеріали мали проходити вичитку та бути стилістично грамотні [14, арк. 6–7]. Стилістичне оформлення займало особливу увагу адміністрації ТІУКВ. Фактично методисти писали плани роботи методичних кабінетів за 1973–1974 н.р., допускаючи виправлення, закреслення, граматично не правильно побудовані речення тощо. [16, арк. 1–71].

Керівництвом ТІУКВ зазначало негативну тенденцію швидкоплинності освітянських кадрів. Так, завідувач кабінету Бучацького районного педагогічного кабінету (далі – РПК) Ф. М. Олійник, як хороший працівник

проявила бажання піти із займаної посади. Педагоги які мали їхати на курси підвищення кваліфікації, мінялися за 2 дні. Подекуди РПК мали на балансі велику кількість книг, так наприклад Кременецький. Тому, методисти ставали бібліотекарами, а на методичну роботу не залишалося часу і вони самостійно увільняли себе від основної роботи. ТІУКВ ініціював звернутися до профспілки з клопотання про введення у штатні розписи посаду бібліотекара [14, арк. 7–8]. Про це було підкреслено і в звіті ТІУКВ за 1973–1974 н.р. та про доцільність ввести посаду секретаря-друкарки, через зростання попиту по друкуванню матеріалів різноманітної звітності, аналізу навчально-виховного процесу, вивченню передового педагогічного досвіду тощо [17, арк. 142].

За підсумками наради працівників інституту було винесено ряд доручень: 1. Якісно підготувати методичні матеріали до друку. 2. Підготовку друкованих матеріалів покласти на виконавців (глибокий аналіз педагогічного досвіду). 3. Звернути увагу на стиль викладу матеріалу, не допускати помилок стилістичного, орфографічного чи пунктуаційного характеру. 4. Для розгляду та апробування матеріалів до друку створити редакційну комісію в складі 8 осіб [14, арк. 14–17].

В означені роки методичні працівники інституту виїжджали в інші обласні інститути. Такі поїздки були у Львівський, Чернівецький, Одеський, Херсонський та Донецький обласні інститути вдосконалення вчителів. Зокрема, методисти Д. М. Проць, С. А. Серга, вивчали досвід роботи шкіл Донецької і Дніпропетровської областей за кабінетною системою навчання [17, арк. 8]. На рівні області окремі школи практикували введення кабінетної системи навчання. Зокрема, Дністровська восьмирічна школа (далі – ВШ) Борщівського району. Директор І. М. Хомутовський протягом 1970–1971 н.р. забезпечував перехід матеріально-технічною базою, а вже 1 вересня 1971 року офіційно школа перейшла на кабінетну систему навчання. Кожний із кабінетів забезпечувався необхідними меблями, навчально-методичними посібниками, технічними засобами навчання. Адміністрацією школи виявлено ряд проблем із переходом. Відомо, що учні ділили парти, стільці на «моє» і «наше». Речі залишалися цілими, якщо місця були закріплені за окремими учнями. Перехід класу з кабінету в кабінет скорочував час на відпочинок. Фіксували випадки коли кабінети історії перетворювалися на кабінети політосвіти, а літератури на суспільствознавство. Технічні засоби в кабінетах стояли як «музейні експонати» і переважній більшості не використовувалися. Були школи, як підкреслював директор ТІУКВ А. І. Надал, що приміщення яких складалися з п'яти невеликих кімнат і перехід яких на кімнатну систему навчання був просто не можливий. Це вимагало вести облік навчальних закладів, щоб

володіти інформацією про кількість шкіл в яких можна вже зробити перехід і тих в яких це зробити не реально [14, арк. 34–37]. Тобто, фактично постанову від 20 червня 1972 р. «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та подальший розвиток загальноосвітньої школи» [18, С. 38] реалізувати в усіх школах Тернопільської області було не можливо. Якість освіти залишалася не рівномірною через відсутність відповідно підготовлених кадрів та матеріально-технічної бази.

Дністровська ВШ Борщівського району стала тим прикладом вдалого переходу на кабінетну систему навчання. Адміністрації школи вдалося створити і добре обладнати протягом 1972–1973 н.р. 8 навчальних кабінетів: два приміщення для початкових класів, майстерню, піонерську кімнату, ленінський зал та краєзнавчий музей. Основну увагу спрямували на укомплектування кабінетів навчально-наочними посібниками, навчальним обладнанням і технічними засобами навчання, що створило передумови створення центру самостійної роботи вчителів над підвищення свого фахового рівня і педагогічної майстерності. Педагогічним колективом школи було доведено, що кабінетна система навчання ефективно впливає на рівень знань учнів, полегшує сприйняття, переробку і подачу наукової інформації, прискорює розвиток пізнавальних здібностей, спостережливості, мислення, уяви, в певній мірі урізноманітнює роботу вчителя тощо [14, арк. 39–41].

Такий блискучий досвід Дністровська ВШ Борщівського району було рекомендовано кабінету технічних засобів навчання спільно з Борщівським районним методичним кабінетом вивчити кабінетну систему навчання школи. Підготувати лист та надіслати цей досвід на всі загальноосвітні заклади області [14, арк. 41].

З вище наведеного випливає, що адміністрація ТІУКВ аналізувала роботу кращого досвіду вчителів, шкіл. Надавала практичні поради, а також добре були ознайомлені із матеріально-технічним забезпеченням шкіл та пов'язані з цим проблеми. Кожний методист інституту був зацікавлений у реалізації інноваційних підходів до проведення уроків, зокрема, як зазначалося впровадженням класної системи навчання. Описуючи та популяризуючи кращий педагогічний досвід на теренах області, звітуючи про це вищим керівним органам, таким способом піднімали рейтинг інституту на Всесоюзному рівні.

Про надмірну перевантаженість освітян свідчив виступ завідувача кабінету української мови В. Г. Гоцуляка. Вчителі не були готові до створення факультативів у школах, тому виникала потреба у додатковому консультуванні. Певні прогалини методичного кабінету з української мови у вивченні передового педагогічного досвіду пов'язані із заборонаю

публікувати досвід роботи вчителів. Наприклад, середньої школи № 3 м. Тернополя [14, арк. 11–12], пояснення такої заборони не було.

Недоліки у роботі з підвищення кваліфікації вчителів підкреслювали й методисти. Методист у звіті про роботу кабінету хімії виокремив кілька негативних тенденцій: «районні методичні кабінети ігнорують перепідготовку вчителів, зокрема, докурсових заходів та не здійснюють контролю над після курсових заходів; Заліщицький та Монастирський відділи народної освіти формально відносяться до відбору людей на курси; поглиблену перепідготовку варто проводити на базі вузів, які мають добре оснащені лабораторії; відновити проведення районних семінарів, проте науковців у районах немає» [19, арк. 10–11]. З доповідної «Про результативність курсової перепідготовки і самоосвітньої роботи вчителів у Шумському районі» випливає, що район забезпечений педагогами з фізики, української та російської мови на 75 %. Зазначено, що курсова перепідготовка не завжди досягала поставленої мети. Це пов'язано із особистісним ставленням самого вчителя та рівень його самоосвіти. Частина вчителів проходить курси перепідготовки при РПК, останні не вели облік слухачів курсів, а директори шкіл не брали активну участь у цьому [14, арк. 22–23]. Останні, таким чином, ставлять під сумнів своє керівництво. З документів випливає, що організація курсів підвищення кваліфікації вчителів вимагала злагодженої системи. Адже, викладання предметів за новими програмами чи перехід на кабінетну систему навчання вимагала від освітян нових навичок, яких вони повинні були набувати на курсах підвищення кваліфікації вчителів. Тому, не вчасне проходження навчання вело до неефективної роботи вчителя, що не оволодів новими знаннями та навиками. Отже, у даній ситуації був винен директор, який не подбав вчасно направити на навчання педагогів школи.

Окремо варто приділити увагу курсам при РПК. Бували випадки коли на курсах лекції читали педагоги, які не пройшли перепідготовку [14, арк. 23]. Тому, професійність проведення таких курсів ставилася під сумнів. Також у доповідних не прямолінійно вказувалося про необхідність заздалегідь до початку навчального року скласти список вчителів предметників які вестимуть уроки та в яких класах. Це мало на меті унеможливити допуск освітян, які не мають відповідної освіти та відправити на курси підвищення кваліфікації. Директор ТІУКВ А. І. Надал наголошував, що «особливо важливе у перепідготовці вчителів є якісне охоплення курсовою перепідготовкою. Часто на курси лекторів приїжджають випадкові люди. Треба добре опрацьовувати розділи рекомендовані для піднесення ідейно-політичного, теоретично-наукового рівня. Необхідно час від часу заслуховувати звіти про самоосвітню роботу, вивчати і розповсюджувати досвід роботи» [14, арк. 24].

Отже, на нарадах зачіпалася не тільки робота з освітянами області на місцях, але і питання лекторів, самоосвіти та популяризації педагогічного досвіду.

Піднімалася не одноразово тема діяльності кушових методичних об'єднань. Хоча вони діяли вже з 1959 р. для обміну досвідом та підвищенням кваліфікації на місцях, мали осередки та відповідну тематику [5, С. 85–95]. Однак виникала необхідність переглянути склад і кількість опорних шкіл. Через те, що в Шумському районі було 5 опорних шкіл, які не змінювалися протягом 10 років. А у ВШ вчителі не охоплені методоб'єднаннями. У районі формально підходили до застосування технічних засобів [14, арк. 26–23].

Питання ролі самоосвіти зростало. Як вже було зазначено, бібліотеки при РПК нараховували чималу кількість науково-педагогічної літератури та періодичних видань, доступ до яких був вільний. Освітяни області самостійно опрацьовували літературу і корисну на їх думку інформацію, вміщували у конспекти уроків та використовували їх. Так, був розглянутий на нараді ТПУКВ досвід самоосвіти вчительки російської мови і літератури Озернянської ВШ Л. І. Гуцал. Методист початкових класів інституту О. П. Чечайлюк рекомендував оформити самоосвіту вчительки як передовий педагогічний досвід та популяризувати його на рівні Тернопільщини. Проте, присутній заступник завідуючого обласного відділу народної освіти С. І. Циганюк мав зауваження щодо поверхневого опису джерел одержання інформації для підвищення ідейно-теоретичного та фахового рівня. Дане зауваження підтримали інші присутні учасники наради. Відмічали особистісний приклад вчителя для наслідування учнів, адже «часто поєднувала уроки із життям» [14, арк. 28–30]. Тобто, на презентації свого досвіду вчитель акцентував увагу на результатах, а не на самому процесі їх отримання. Це зумовлено, що педагог є практиком у своїй роботі. Процес методологічного поетапного опису, аналізу лягав в основу роботи методичної служби. Яка і займалася допомогою вчителям на місцях.

Зауважували учасники наради, що вчитель Л. І. Гуцал підготувала ряд корисних для освітян матеріалів: «Система роботи по розвитку зв'язної мови учнів», «Атеїстичне виховання», «Ідейно-політичне виховання», «Керівна роль партії в розвитку радянської літератури», «Російська мова – мова міжнаціонального спілкування народів СРСР», «Відповідальність сім'ї за виховання дитини» з якими виступала перед громадою села. Така ініціативність пояснювалася наявністю у вчительки великої домашньої бібліотеки у кількості 700 книг, виписувала 15 одиниць журналів, постійно відвідувала сільську та шкільну бібліотеку. Підкреслено велику кількість зробленого самостійно роздаткового матеріалу: індивідуальні картки для

підвищення орфографічної грамотності, зібрано понад 100 одиниць діафільмів, грампластинок, записів на магнітофоні тощо [14, арк. 30–33]. Вся тематика вписувала в рамки виховання в дусі комунізму, затребуваної в умовах сучасної пропаганди. Самий спосіб життя вчителя, ілюстрував зразкового соціалістичного працівника: активно бере участь у житті громади (читає лекції), працює над своїм інтелектуальним розвитком тощо. Зі слів виступаючих, через це зростала успішність учнів з предмету.

Висновки. Методична робота ТІУКВ за 1973 – 1974 н.р. зосереджувалася на аналізі недоліків та прогалин у роботі щодо підвищення кваліфікації вчителів області. Не доопрацювання стосувалися і безпосередньо методичних кабінетів інституту. Зокрема граматичного оформлення методичних листів, вичитка та правка яких наштовхувалася на обурення виконавців. В інституті працювали сумісники, які не були повністю зацікавлені у якості підготовки вихідної документації. Часто методисти приділяли увагу факультативам, позашкільним заходам, опускаючи саме головне – урок, як основну форму навчання та виховання підростаючого покоління. Передовий педагогічний досвід вивчався слабо, через внутрішні непорозуміння та перевантаженість роботою. Створення плакатів та ілюстративних матеріалів вимагало набагато більше часу ніж підготовка листів, методичних розробок тощо. Відрядження вимагали багато часу на оформлення відповідної документації, що лягала на плечі методистів. Також, ТІУКВ по документах знаходився у двох кімнатах, що свідчило про відсутність відповідної матеріальної бази для проведення навчання вчителів. Наприклад методист з хімії наполягав на проведенні практичних занять на базі інститутів, які мали відповідну технічну базу.

Також, не вирішеною проблемою лишалася: комунікація та співпраця з районними методичними кабінетами та відділами народної освіти; швидкоплинність кадрів та матеріально-технічне забезпечення на всіх рівнях закладів освіти.

Головною роботою методистів в означені роки залишалося збирання та популяризація передового педагогічного досвіду. Проте акцент ставився на друковану продукцію, впровадження кабінетної системи навчання. Остання нажаль не могла реалізуватися у всіх школах області, через відсутність приміщень, які можна було переобладнати під відповідні кабінети. Важливо підкреслити, що вчителі не були готові на психологічному рівні до змін. Найкращі матеріали педагогічного новаторства оформляли та відправляли Центральному інституту удосконалення вчителів. Саме ця робота визначала авторитет, рейтинг інституту удосконалення кваліфікації вчителів.

Література:

1. Мартинів М. А. Особливості становлення і функціонування Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів (перша половина 40-х рр. ХХ ст.). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2022. Том 33 (72) № 3, С. 69 – 76.
2. Петровський О.М. Деякі аспекти діяльності Тернопільського обласного інституту удосконалення учителів (1944–1946 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2024. Вип.1. С. 65 – 75.
3. Петровський О.М. Вплив нормо-творчих документів на створення та визначення завдань обласних Інститутів удосконалення/підвищення кваліфікації учителів та методичної мережі в УРСР (1940-ві – 1950-ті роки). *«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»*: журнал. 2025. № (2)32, С. 1766–1782.
4. Москалюк М.М. Тернопільський обласний інститут удосконалення вчителів в контексті взаємовідносин з органами освіти (1944 р. – 1956 рр.). *«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»*:журнал. 2025. № (2)32, С. 1712–1726.
5. Кліш А.Б. Особливості підвищення кваліфікації вчителів в Тернопільському інституті удосконалення кваліфікації вчителів (1949–1950 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2024. Вип.2., С. 85–95.
6. Мартинів М. А. Особливості фінансового та матеріального становища Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів 1945 – 1950 рр. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2022. Том 2 (47), С. 51 – 59.
7. Мартинів М. А. Фінансове становище Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів (1957–1965 рр.). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2023. Том 34 (73). № 4, 2023 С. 29 – 36.
8. Мартинів М. А. Фінансова складова діяльності Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів (1966–1971 рр.). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2024. Вип. 71. Том 3. С. 4 – 11.
9. Мартинів М. А. Кадровий потенціал Тернопільського інституту удосконалення вчителів 1950–1960-х рр. *Сьомі Геретівські читання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 22 вересня 2023 року). Тернопіль: ТОКІППО, 2023. С. 210 – 212.
10. Мартинів М. А. Ідеологічна складова навчально-виховної діяльності Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів 1945 – 1950 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2023. Том 34 (73) № 2, С. 63 – 70.
11. Мартинів М. А. Вплив партійності на формування кадрового потенціалу Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів (1961–1968 рр.). Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід. Збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції, (Тернопіль, 17 – 18 травня 2024 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 183 – 188.
12. Кіцак В.М. Особливості педагогічної діяльності методистів Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів в 1952 році за архівними матеріалами. *«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»*: журнал. 2025. № (2)32, С.1634–1648.

13. Мартинів М. А. Організація та проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів в Тернопільській області 1948 року. *Шості Геретівські читання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 03 червня 2022 р.). Тернопіль: ТОКІППО, 2022. С. 191–197.

14. Державний архів Тернопільської області (далі – Держархів Тернопільської обл.). Ф. 2062. Оп. 1. Спр. 548. Арк. 61

15. Держархів Тернопільської області. Ф. 2062. Оп. 1. Спр. 574. Арк. 10.

16. Держархів Тернопільської області. Ф. 2062. Оп. 1. Спр. 551. Арк. 71.

17. Держархів Тернопільської області. Ф. 2062. Оп. 1. Спр. 553. Арк. 142.

18. Мироненко Н. Науково-технічне забезпечення навчально-лабораторної бази середньої школи у Кіровоградській області в 1970–80 рр. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Історичні науки. 2014. Вип. 19. С. 38–42.

19. Держархів Тернопільської області. Ф. 2062. Оп. 1. Спр. 554. Арк. 182.

References:

1. Martyniv M. A. (2022) Osoblyvosti stanovlennia i funktsionuvannia Ternopilskoho instytutu udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv (persha polovyna 40-kh rr. KhKh st.). [Peculiarities of the formation and functioning of the Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers (first half of the 40s of the twentieth century).]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Istorychni nauky*. 2022. Tom 33 (72) № 3, S. 69 – 76. [in Ukrainian].

2. Petrovskiy O.M. (2024) Deiaki aspekty diialnosti Ternopilskoho oblasnoho instytutu udoskonalennia uchyteliv (1944–1946 rr.). [Some aspects of the activities of the Ternopil Regional Institute for Advanced Training of Teachers (1944–1946).]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii. Vyp.1*. S. 65 – 75. [in Ukrainian].

3. Petrovskiy O.M. (2025) Vplyv normo-tvorchykh dokumentiv na stvorennia ta vyznachennia zavdan oblasnykh Instytutiv udoskonalennia/pidvyshchennia kvalifikatsii uchyteliv ta metodychnoi merezhi v URSR (1940-vi – 1950-ti roky). [Influence of normative documents on the creation and definition of tasks of regional institutes for teacher training and methodological network in the Ukrainian SSR (1940s - 1950s).]. «Visnyk nauky ta osvity (Serii «Filolohiia», Serii «Pedahohika», Serii «Sotsiolohiia», Serii «Kultura i mystetstvo», Serii «Istorii ta arkheolohiia»)»: zhurnal. № (2)32, S. 1766–1782. [in Ukrainian].

4. Moskaliuk M.M. (2025) Ternopilskiy oblasnyi instytut udoskonalennia vchyteliv v konteksti vzaiemovidnosyn z orhanamy osvity (1944 r. – 1956 rr.). [Ternopil Regional Institute for Advanced Training of Teachers in the context of relations with educational authorities (1944–1956).]. «Visnyk nauky ta osvity (Serii «Filolohiia», Serii «Pedahohika», Serii «Sotsiolohiia», Serii «Kultura i mystetstvo», Serii «Istorii ta arkheolohiia»)»: zhurnal. № (2)32, S. 1712–1726. [in Ukrainian].

5. Klish A.B. (2024) Osoblyvosti pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteli v Ternopilskomu instytuti udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv (1949–1950 rr.). [Peculiarities of teacher training at the Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers (1949–1950).]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii. Vyp.2.*, S. 85–95. [in Ukrainian].

6. Martyniv M. A. (2022) Osoblyvosti finansovoho ta materialnoho stanovyscha Ternopilskoho instytutu udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv 1945 – 1950 rr. [Peculiarities of the Financial and Material Situation of the Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers in 1945–1950.]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Istorii*. Tom 2 (47), S. 51 – 59. [in Ukrainian].

7. Martyniv M. A. (2023) Finansove stanovyshche Ternopilskoho instytutu udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv (1957–1965 rr.). [The financial situation of the Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers (1957-1965).]. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Istorychni nauky. Tom 34 (73). № 4, S. 29 – 36. [in Ukrainian].

8. Martyniv M. A. (2024) Finansova skladova diialnosti Ternopilskoho instytutu udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv (1966–1971 rr.). [The financial component of the Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers (1966-1971).]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Vyp. 71. Tom 3. S. 4 – 11. [in Ukrainian].

9. Martyniv M. A. (2023) Kadrovyi potentsial Ternopilskoho instytutu udoskonalennia vchyteliv 1950–1960-kh rr. [Personnel potential of the Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers in the 1950s and 1960s.]. Somi Geretivski chytannia: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Ternopil, 22 veresnia 2023 roku). Ternopil: TOKIPPO, S. 210–212. [in Ukrainian].

10. Martyniv M. A. (2023) Ideolohichna skladova navchalno-vykhovnoi diialnosti Ternopilskoho instytutu udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv 1945 – 1950 rr. [The Ideological Component of the Educational Activities of the Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers in 1945-1950.]. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Istorychni nauky. Tom 34 (73) № 2, S. 63 – 70. [in Ukrainian].

11. Martyniv M. A. (2024) Vplyv partiinosti na formuvannia kadrovoho potentsialu Ternopilskoho instytutu udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv (1961–1968 rr.). [The Influence of Party Affiliation on the Formation of the Personnel Potential of the Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers (1961-1968).]. Tsinnisni oriientyry v suchasnomu sviti: teoretychnyi analiz ta praktychnyi dosvid. Zbirnyk tez VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, (Ternopil, 17 – 18 travnia 2024 r.). Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, S. 183 – 188. [in Ukrainian].

12. Kitsak V.M. (2025) Osoblyvosti pedahohichnoi diialnosti metodystiv Ternopilskoho instytutu udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv v 1952 rotsi za arkhivnymy materialamy. [Peculiarities of Pedagogical Activity of Methodologists of the Ternopil Institute for Advanced Training of Teachers in 1952 Based on Archival Materials. "Bulletin of science and education". «Visnyk nauky ta osvity (Serii «Filolohiia», Serii «Pedahohika», Serii «Sotsiolohiia», Serii «Kultura i mystetstvo», Serii «Istoriia ta arkheolohiia»)»: zhurnal. № № (2)32, S.1634–1648. [in Ukrainian].

13. Martyniv M. A. (2022) Orhanizatsiia ta provedennia kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohiv v Ternopilskii oblasti 1948 roku. [Organization and conduct of teacher training courses in the Ternopil region in 1948.]. Shosti Geretivski chytannia: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Ternopil, 03 chervnia 2022 r.). Ternopil: TOKIPPO, 2022. S. 191– 197. [in Ukrainian].

14. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti (dali – Derzharkhiv Ternopilskoi obl.). F. 2062. Op. 1. Spr. 120. Ark. 74

15. Derzharkhiv Ternopilskoi obl. F. 2062. Op. 1. Spr. 574. Ark. 10

16. Derzharkhiv Ternopilskoi obl. F. 2062. Op. 1. Spr. 553. Ark. 142

17. Derzharkhiv Ternopilskoi obl. F. 2062. Op. 1. Spr. 551. Ark. 71

18. Myronenko N. (2014) Naukovo-tekhniche zabezpechennia navchalno-labaratornoï bazy serednoi shkoly u Kirovohradskii oblasti v 1970 –80 rr. [Scientific and technical support for the educational and laboratory facilities of a secondary school in the Kirovohrad region in 1970-80.]. Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii: Istorychni nauky. Vyp. 19. S. 38–42. [in Ukrainian].

19. Derzharkhiv Ternopilskoi obl. F. 2062. Op. 1. Spr. 554. Ark. 182